rövidítések jegyzéke, illetve a könyvészet. A dolgozat második felében (*Mellékletek*) kapott helyet a két egyházkerület térképe és a dokumentumok.

A dolgozat azzal hozott újat a korábbi munkákhoz képest, hogy végre alaposan feltárta és feldolgozta azt a dokumentumegyüttest, amelynek jelentősége egyedülálló a téma tekintetében. Ezzel pedig sok helyen árnyalta a témát, vagy teljesen újat hozott az eddigi szakirodalomba.

A dolgozat apparátusa, hivatkozásai szabványosak és megfelelnek az elvárásoknak. A dolgozat nyelvezete tudományos, érthető, magán viseli az értekező próza sajátságait, jegyzetelési gyakorlata megfelel az előírt elvárásoknak.

A dolgozat szerkezete áttekinthető. Munkáját arányosan osztotta fel, nincsenek hangsúlyeltolódások, jegyzeteit szakszerűen készítette el, a tudományos munkák módszerének minden tekintetben megfelelnek. A felhasznált szakirodalom korszerű, forrásai között több levéltár is szerepel.

Dr. Buzogány Dezső témavezető

Referátum
Straub Etelka: *Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása (1920–1939)* című doktori dolgozatáról

Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés a szomszédos, illetve újonnan alakuló államoknak ítélte Magyarország területének kétharmadát. Ennek következtében a magyar ajkú lakosság jelentős része idegen fennhatóság alá került, s bár az elcsatolási békeegyezményben részletesen meghatározták a kisebbségbe került magyar lakosság jogait, az utódállamok pedig fogadalmat tettek azoknak megtartására, az idő azonban rácáfolt erre: sem politikai akarta, sem jó szándék nem mutatkozott az utódállamok területén élő magyar kisebbség sorsának és új jogállásának rendezésére.

A trianoni döntés igen érzékenyen érintette a korábban nagyon jól működő, több évszázados hagyománnyal rendelkező református egyházszervezetet is. 1920 előtt az öt magyar református egyházkerületből az Erdélyi Református Egyházkerület teljes egészében, míg a Tiszántúli Református Egyházkerületnek mintegy harmada került a román királyság fennhatósága alá. Az Erdélyi Református Egyházkerület elismerése hamar megtörtént a maga sajátos jogállásának köszönhetően. A hivatalban álló püspöknek mindössze a román király előtt kellett hűségeskü letennie. Viszont Bukarest ellenségesen fogadta és elutasította a Romániához került, korábban a Tiszántúli Egyházkerülethez tartozó 230 000 református önszerveződésére irányuló törekvéseit.

Straub Etelka disszertációja az önálló egyházkerület felállítására irányuló, 1920–1939 közötti történéseket mutatja be. Dolgozatát öt nagy fejezetre osztotta, mindegyik fejezet egy-egy igen jól meghatározott témakört dolgoz fel. A bevezetőben (5–10 old.) röviden ismerteti és értékeli a kutatási témájába vágó, eddig megjelent publikációkat, de kellően kihangsúlyozza azt is, hogy tézisének gerincét levéltári anyagra építette fel. Külön ki kell emelnünk azt is, hogy nem-

csak a debreceni és a nagyváradi egyházkerületi központi levéltárban lévő irat-anyagot kutatta, hanem az érintett területek egyházi, illetve állami levéltárait is, és innen kerültek elő a téma szempontjából elengedhetetlenül fontos adalékok.

A doktori disszertáció megkerülhetetlen kérdése a módszeri kérdések tisztázása. A jelölt, mivel elsődlegesen a források feltárását és az események megismertetését, valamint az ok-okozati összefüggések feltárását tűzte ki a maga céljául, válaszút elé került: ha a tisztán kronologikus bemutatást, az események felsorakoztatását választja, akkor a leírás követhetetlenné válik az események sokasága miatt, illetve amiatt is, hogy egy-egy kérdéskörhöz több évre kiterjedő eseménysor kapcsolódik. Ezért a jelölt résztémák kifejtésének elsőbbsége mellett döntött, éspedig úgy, hogy nagyvonalakban követte a kronológiát. Úgy értékeljük, hogy a jelölt a megfelelő módszer mellett döntött. Mivel a résztémákat külön egységként tárgyalta, a dolgozat áttekinthetőbbé lett, még akkor is, ha a résztémák szerinti csoportosítás időnként visszalapozásra készteti az olvasót, akit viszont azzal segít eligazodni az események sorában, hogy táblázatba foglalja azoknak kronológiáját.

Az öt nagy fejezetben csak a legfontosabb témák kerültek kifejtésre: a református egyházak helyzete Trianon után, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása, Sulyok István püspökségének elismertetése, közös intézmények létrehozása, az egyházkerület elismertetése. Ahogy a fenti felsorolásból is kitűnik, nyilván a helyszűke miatt nem foglalkozott az iskolák, a belmisszió és egyéb lényeges kérdések tárgyalásával.

*Az első fejezet*ben az utódállamokba került református részegyházak önszerveződésének rövid történetét olvashatjuk. Így lehetőség nyílik összehasonlítanunk az anyaországtól elszakított református részegyházak küzdelmét. Ennek az a végső következtetése, hogy az osztrák területre került református gyülekezeten kívül, mindegyik egyház heroikus küzdelmet folytatott létének elismertetéséért, illetve a teljes autonómiának megvalósításáért.

A második és *harmadik fejezet* a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulását, illetve Sulyok István püspöki címének elismertetését írja le, s a két nagy fejezet végső következtetése ez: attól függetlenül, hogy ki volt a román kultuszminiszter, sem az új egyházkerület, sem a püspök személye nem tetszett a román kormányzatnak. Bár a jelölt nem mondja ki egyértelműen, a végső konklúziója arra mutat, hogy az egyházkerület és a püspöki tisztség elismerését főként Sulyok István rebellis magatartása, illetve a román politika megszokott kétszínűségétől eltérő személyisége akadályozta.

A balkáni politika szervilizmusa nem fért össze a nyugati kultúra mentalitásával, s míg Popescu államtitkár az ő korábbi mentorát, Szabolcska Mihályt szerette volna látni a püspöki székben, amely egyben az új egyházkerület hivatalos elismerését is jelentette volna, addig az elszakadt részek mégis Sulyok István nagyváradi lelkész jelöltségét támogatták. A két fél közötti politikai dialógus teljes hiánya a bemutatott és bőven ismertetett memorandumok, felterjesztések szövegéből is meglátszik. Bukarest semmitmondó, akadékoskodó válaszokat adott, soha nem mondta ki a kérések elutasításának igazi okát, és a megalakuló egyházkerület sem ismerte fel az övétől teljesen idegen politizálás szükségességét.

Külön dicséretes, hogy a jelölt rámutatott az új egyházkerületen belüli összeférhetetlenségekre is. A dolgozatnak az is érdeme, hogy – ha részletesen nem is –, de mindenképpen tisztázza az erdélyi egyházkerület püspökének, Nagy Károlynak a szerepét. Fontos ez, ugyanis a mai napig tartja magát az a nézet, hogy az erdélyi püspök inkább akadályozta az egyházkerület megalakulását és Sulyok püspökként való elismertetését.

A negyedik fejezet már a református egyházkerületek közös intézményeinek a létrehozásáról – vagy létrehozásuk elmaradásáról – szól. Fontos lépés ez a romániai református egység kialakítása felé. A történet lezárásaként még egy rövid fejezet áll a dolgozat végén, amelynek főszereplője újra csak a román állam: „13 év kérelmezés, közbenjárás után II. Károly király 1939. november 20-án kiadott királyi dekrétumban elismerte az egyházkerületet" (215. old.).

A dolgozatot ötoldalas *Összefoglaló* zárja, amely csupán az addig kifejtett konklúziókat foglalja össze röviden, s ez hiányérzetet kelt az olvasóban. Jó lett volna bővebben kifejteni a 19 év eseményeit háttérből igazgató és mozgató okokat, s ha a főszövegben nem igazán került sor megnyugtató módon feltárni az ok-okozat összefüggéseket, ezt itt kellett volna megtenni. Tisztázni kellett volna például azt, hogy miért esett a választás Nagyváradra, mint az új egyházkerület központjára, amikor Bukarest egyértelműen tartott attól, hogy az új püspöki központ túlságosan is közel van a magyar-román államhatárhoz. Jó lett volna kissé részletezni a Csernák Béla és Sulyok István közti hivatali kapcsolatot is, ugyanis a Csernák Béla főjegyzői működésének bemutatásakor arra lehet következtetni a tőle vett idézetek alapján, hogy kettejük között nem mindenben volt egyetértés. Ugyanezt lehetett volna tenni Sulyok István és Szabolcska Mihály, illetve Sulyok István és Széll György kapcsolata esetében is.

Összességében a dolgozat legfontosabb erényének a jól dokumentált és felépített történelmi narrációt tartom. Igen részletes, sőt, izgalmasan felépített történetet olvashatunk, a nem hangsúlyozott, de nyilvánvalóan egyensúlyozó és semlegességre törekvő megközelítés ellenére.

Straub Etelka doktori disszertációjának érdemei elvitathatatlanok. Igen fontos forrásfeltárói kutatómunkát végzett, és az eredmények rendszerező leírása a szerző egyháztörténeti ismereteit, történetírói kvalitásait bizonyítja, és mindezek alapján jó lelkiismerettel javasolom, hogy nyerje el a doktori címet.

Dr. Kolumbán Vilmos József bíráló